

Etapy stosowania prawa

Każdy podmiot, biorący udział w procesie definiowania przestępstwa, podejmuje cały szereg działań, które zwykle się określać etapami stosowania prawa. Nie wnikając w zbyt szczegółowe rozważania, przyjmijmy najprostszy podział, uwzględniający cztery etapy:

- 1) ustalenie normy prawnej, którą zamierza się stosować dla rozstrzygnięcia problemu prawnego w danej sprawie;
- 2) ustalenie stanu faktycznego zdarzenia, z którym podmiot łączy określone konsekwencje prawne;
- 3) subsumcja, czyli ustalenie, że dany stan faktyczny podpada pod konkretny przepis prawny;
- 4) podjęcie decyzji co do konsekwencji prawnych ustalonego stanu faktycznego.

Etapy te w praktyce nie są od siebie ściśle oddzielone i mogą być realizowane równocześnie (np. etap pierwszy i drugi). We wszystkich tych etapach organ stosujący prawo kieruje się ocenami. W etapie pierwszym oceny dotyczą wyboru odpowiednich przepisów prawa oraz ich interpretacji. Rozstrzygnięcie w konkretnej sprawie wymaga wyboru odpowiedniej normy prawnej, która zwykle zakodowana bywa w różnych przepisach prawa. Ich wybór często nie bywa ani prosty, ani łatwy, nie jest bowiem zabiegiem mechanicznym, lecz warunkowanym czynnikami o charakterze ocenającym. Dlatego podejmowane w tym zakresie decyzje mogą w toku procesu ulegać zmianie (np. zmiana kwalifikacji prawnej czynu). Aby odpowiednie przepisy w konkretnym przypadku mogły być zastosowane, muszą zawsze być najpierw zinterpretowane. Przepis prawny wymaga bowiem zrozumienia znaczenia oraz ustalenia zakresu jego stosowania. Musi pozwalać „(...) na możliwie jednoznaczne przyporządkowanie mu klasy sytuacji faktycznych”. Wszelkie wątpliwości interpretacyjne usuwa się w drodze wykładni prawa, w ramach której znaczenie przepisu (całego lub jego elementu) ustala się ze względu na jego kontekst językowy, systemowy bądź funkcjonalny. Podejmowane w tym zakresie decyzje interpretacyjne umożliwiają zastosowanie przepisu prawnego do konkretnego przypadku zdarzenia społecznego.

W etapie drugim następuje ustalenie stanu faktycznego zdarzenia, z którym organ stosujący prawo łączy konsekwencje prawne. Wymaga on zebrania informacji o tym, co naprawdę, rzeczywiście wydarzyło się w określonym czasie i miejscu. Rodzaj i zakres zbieranych informacji nie jest przypadkowy, jest podyktowany potrzebą dokonania konkretnego rozstrzygnięcia (dlatego ustalamy fakty istotne dla sprawy). Dla stwierdzenia, czy miało miejsce przestępstwo, potrzebne jest zebranie informacji, które pozwolą zrekonstruować zdarzenie (z przeszłości) w takim zakresie, aby możliwy był jego ogląd przez pryzmat ustawowych znamion przestępstwa. Informacje te są niezbędne dla formułowania tzw. twierdzeń egzystencjalnych, dotyczących zaistnienia pewnych faktów, a następnie ich udowodnienia. W procesie dowodzenia twierdzenia o zaistnieniu przestępstwa (faktu głównego) ważne jest, które fakty organ rozstrzygający uznał za istotne dla sprawy i uczyni je przedmiotem dowodzenia, a następnie, jak je oceni. Jako, że możliwości poznania tego, co rzeczywiście się zdarzyło, są zawsze ograniczone (zarówno przedmiotowo, jak i podmiotowo), rezultat tego poznania (w postaci ustalenia faktu) cechuje zawsze pewien określony stopień prawdopodobieństwa.

W etapie trzecim organ stosujący prawo rozstrzyga, czy ustalony stan faktyczny zdarzenia „podpada” pod stan abstrakcyjnie określony w konkretnych przepisach prawa karnego. Rozstrzygnięcie to jest efektem porównania stanu rzeczywiście zaistniałego ze stanem pożądanym (wzorcem zawartym w normie). Stwierdzenie zgodności obu stanów powoduje zakwalifikowanie danego zdarzenia jako określonego rodzajowo przestępstwa (np. zabójstwa, uszkodzenia ciała ze skutkiem śmiertelnym, kradzieży). „Dokonanie subsumcji, szczególnie wtedy gdy przepisy zawierają klauzule generalne, również odbywa się na podstawie wielu założeń o charakterze ocenającym”.

Oceny mogą odgrywać również pewną rolę na etapie czwartym, przy ustaleniu prawnych konsekwencji (w zakresie ich rodzaju bądź rozmiarów) zakwalifikowania zdarzenia jako przestępstwo.